Bednaříková, Jarmila

[Pyykko, Vappu. Die griechischen Mythen bei den grossen Kappadokiern und bei Johannes Chrysostomos]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1992, vol. 41, iss. E37, pp. 211-213

ISBN 80-210-0602-1
ISSN 0231-7915

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/110136
Access Date: 17. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

Vappu Pyykkö **Die griechischen Mythen bei den Großen Kappadokiern und bei Johannes Chrysostomos,** Annales Universitatis Turkuensis, ser. B, tom. 193, Turku 1991, 188 stran.

Kniha finské autorky V. Pyykkö je zajímavým příspěvkem k problematice pozdně antického období. Pozdní antika je totiž nejen epochou, v níž se měnila hospodářská a sociální struktura římské říše, kdy křesťanství zvítězilo nad pohanskými kulty a stalo se jediným povoleným náboženstvím impéria, kdy měnilo svůj charakter římské výtvarné umění, epochou vzájemného ovlivňování a syntézy progresívních vývojových prvků pozdně římských, germánských a kočovnických, ale i dobou prolínání antického a křesťanského myšlení.

Pro středověký evropský vývoj měl proto velký význam přístup řecky i latinsky píšících církevních otců a dalších význačných činitelů křesťanské církve k antické filozofii, způsobu myšlení, systému vzdělávání, k řecké a římské mytologii a k veškeré pohanské antické literatuře. Ve značném stupni na něm závisela možnost a míra uchování tohoto antického dědictví.

Autorka publikace rozebírá vztah k řecké mytologii, ale i k systému vyššího antického vzdělávání, v němž se mytických látek často využívalo, u čtyř církevních otců 4. stol.: Basileia z Kaisareie (asi 330 až 379), Grégoria z Nazianzu (329/330 až ca 390), Grégoria z Nyssy (asi 335 až 394) a Ióanna Chrysostoma (344/355 až 407).

U každého z těchto autorů zkoumá, jakého materiálu mytologické tradice využívá, v jakých souvislostech, k jakému účelu a jakým způsobem. Dále se snaží zjistit, zda se v jejich přístupu k řecké mytologii dají objevit některé společné rysy. Z těchto hledisek je rozbor jejich děl předkládán veřejnosti poprvé.

Po krátkém úvodu, v němž charakterizuje předmět a cíl svého zkoumání, hlavní používané pojmy a současný stav bádání, přistupuje V. Pyykkö k vlastnímu rozboru děl vybraných církevních spisovatelů.

U Basileia z Kaisareie shledala výskyt mytologického materiálu ve 49 případech. Nejvíce dokladů nalezla v jeho dopisech a v pojednání označovaném „Ad adolescentes", které je věnováno právě otázkám četby pohanské literatury. Mladí křesťané mají být podle jeho názoru vychováváni tak, aby mohli číst všechno a sami rozeznávali dobré a zlé. Vybírat si však mají z pohanské literatury především to, co je v ní užitečné z křesťanského hlediska, např. autory, u nichž lze nalézt podobnost s biblí nebo ty, kteří nabízejí příklady vhodné k napodobení (jaké jsou např. v příbězích Hérakleových a Odysseových). Basileios, jenž sám studoval na rétorských školách v Kaisarei, Konstantinopoli a v Athénách, četbu pohanských autorů tedy nezavrhuje. Jako prakticky pro každého křesťanského teologa je pro něj pohanská moudrost sice moudrostí nižšího stupně, stojí však podle něho za studium jako příprava ke křesťanské filozofii.

Veškerý využitý mytologický materiál je u něj, jak autorka zjistila, možno charakterizovat jako „exempla", dobré či špatné příklady z mytologie, jichž bylo hojně využíváno především v praxi rétorských škol.

Grégorios z Nazianzu podobně jako Basileios z Kaisareie získal na rétorských školách nejvyšší antické vzdělání. Svou preferencí křesťanství a zároveň kladným vztahem ke staré antické vzdělanosti je jedním z nejzajímavějších představitelů pozdně antické myšlenkové syntézy.

V. Pyykkö v jeho díle nalezla celkem 429 dokladů využití řecké mytologie. Nejvýznamnější z nich se nacházejí v jeho pohřební řeči na přítele Basileia Velikého (or. 43), v kázáních zaměřených proti náboženské politice císaře Iuliana (or. 4 a 5) a v jiných homiliích, dále pak v básních označovaných jako „Carmina quae spectant ad alios" 4 a 5 a „Carmen morale".

V oslavné řeči na zemřelého Basileia obhajoval Grégorios z Nazianzu pohanské vzdělání, jímž křesťané nemají pohrdat — stačí zavrhnout z něho ty složky, které vedou k pohanským bludům — a jako velmi vhodnou tu vyzvedl kombinaci tradičního antického vzdělání a křesťanské výchovy. Řeč sama je plna mytologických příměrů užitých jako rétorské prostředky běžné v tehdejším stylu. Křesťanská stylistika dávala sice přednost obsahu před formou a např. Hieronymus se kál za svůj „ciceronský styl", jiní vzdělaní církevní činitelé — uveďme kupř. gallského biskupa

a literáta 5. stol. Apollinaria Sidonia — však obvyklých rétorských ozdob hojně využívali.

Grégorios z Nazianzu měl ostatně právě k řečnickému umění velice vřelý vztah. V rétorice, historii a světské filozofii viděl sice také jen předstupeň moudrosti křesťanské, ale i světské antické vzdělání je podle něho dar Boží, účinky rétorského umění pak srovnával např. s působením Orfeovy a Amfiónovy lyry. Císaři Iulianovi vytýkal, že řeckou rétoriku a řecké pohanské básnictví považoval pouze za majetek pohanů; on sám je pokládal za dědictví, které patří i křesťanům.

K pohanským mýtům samotným se ovšem v polemikách s císařem Iulianem stavěl kriticky. Jak V. Pyykkö píše, chápal je opět jako součást pohanské teologické literatury (nikoli jako neutrální složku všeobecného vzdělání), na čemž svůj hlavní podíl jistě měla Iulianova snaha o obnovení polyteismu jako státního náboženství, která z nich znova učinila politikum.

Kritiky mýtů Grégorios z Nazianzu využil i ve svém kázání předneseném o epifanii r. 381 (or. 39). Pokusil se zde dokázat, že pohanské mýty jsou směšné, klamné a neslušné. Popíral věrohodnost mýtů i to, že by mohly mít hlubší (alegorický) smysl. Úlohy mýtů v podpoře klamů pohanského náboženství se dotkl také v homilii „De theologia" (or. 28). Některé mýty (např. opět mýtus o Odysseovi) hodnotil podle poznatků V. Pyykkö tento církevní otec ovšem též pozitivně. Bez ohledu na kladný či záporný přístup užíval mýtů ve svých dílech vždycky rétorským způsobem.

U **Grégoria z Nyssy,** bratra Basileia Velikého, shledala autorka nejméně dokladů využití řecké mytologie (jen 34), třebaže ve svém spise „Commentarius in Canticum canticorum" dospěl k závěru, že křesťan smí využívat pohanských mýtů, neboť tak činí i Písmo svaté a jako příklad uvedl jméno jedné z Jóbových dcer, která se (v Septuagintě, Jób 42, 14) nazývala Amalthein roh;[1] tento řecký mytologický pojem, znamenající také roh hojnosti, měl podle něho symbolizovat bohatství ctností, jimiž oplývala. K podobným účelům — aby nabídli svým antickým současníkům snadno pochopitelnou alegorii anebo známý obraz, který povzbudí jejich představivost — využívali řeckých mýtů, jak V. Pyykkö dokládá na řadě příkladů, často i církevní otcové, mezi nimi též Grégorios z Nyssy.[2]

Rétorského vzdělání si tento křesťanský spisovatel podle autorky pojednání nikterak necenil, přesto však se i u něho najdou místa rétorsky vyzdobená mytickými exemply.

Ióannés Chrysostomos využíval podle zjištění V. Pyykkö řecké mytologie méně než Grégorios z Nazianzu, ale více než Basileios Veliký a Grégorios z Nyssy (nalezla u něj celkem 59 případů). Překvapivá je přitom hojnost užití mytologie v jeho kázáních na různé texty Nového zákona.

V oblasti výchovy dával Ióannés přednost vedení dětí ke křesťanské filozofii místo k rétorice. I pro něj byla pohanská moudrost věděním nižšího typu než moudrost křesťanská, ale i on přibližoval myšlenky svých homilií posluchačům pomocí některých známých mytologických obrazů (např. hřích a hříšné duše srovnával s mytickými příšerami).

Ačkoliv jeho postoj k mýtům je většinou velmi kritický, našel v některých z nich dobré jádro (kupř. v pohanských představách o soudu nad mrtvými). Negativní vyjádření k mýtům obsahuje především jeho apologetický spis „De sancto Babyla contra Iulianum et gentiles", kde vyslovuje i myšlenku, že neslušné mýty pocházejí od ďábla. Zcela podobně jako Grégorios z Nazianzu tvrdí, že mýty nemohou být pravdivé a nelze je zachránit ani alegorickým výkladem. I on v nich vidí oporu

---

[1] Septuaginta zvolila volný překlad jména, které hebrejsky znělo „Keren-ha-púk", což podle českého ekumenického překladu bible znamená „Lahvička (roh) líčidla". Vulgata jméno překládá jako „Cornu stibii" (pálený antimonový prášek sloužil v antice jako líčidlo na řasy a obočí).

[2] Obdobný způsob užití pohanské mytologie najdeme rovněž i ve Vulfilově překladu bible do gótštiny; zde se však samozřejmě jedná o pojmy z oblasti mytologie germánské.

pohanských bludů. Připouští však, že vypovídají o situaci, která ve světě vládla před příchodem Kristovým (existence velkého množství zla).

Z podrobného rozboru děl zkoumaných autorů vyvozuje nakonec V. Pyykkö obecnější závěry: Přístup k mytologii je sice u každého z nich individuální, všichni čtyři však v průběhu svých světských studií pročetli množství děl pohanské literatury a převzali mnoho nejen z její formy, ale i z obsahu. U všech jsou negativně posuzovány mýty o bozích, zatímco v případě mýtů o héroích není negativní hodnocení tak jednoznačné (Odysseův obraz je u nich např. zcela kladný). Všichni se shodují i v názoru, že se nemá číst to, co se nehodí k napodobení, čímž provádějí v odkazu antické literatury určitou selekci. Přesto však, jak autorka tvrdí hned v předmluvě knihy (str. 7), náležejí všichni tito zkoumaní církevní spisovatelé k těm, kteří dědictví antické literatury pomohli uchovat budoucím generacím.

Svou prací, především pečlivým prostudováním a zhodnocením obsáhlého pramenného materiálu, přinesla V. Pyykkö k poznání vztahu antiky a křesťanství skutečně cenný vklad.

Jarmila Bednaříková

Studia in honorem Borisi Gerov, Sofia Press 1990, 266 S.

Unter der Redaktion von M. Tačeva und D. Bojadžiev gab der Katheder der klassischen Philologie und der Katheder der Thrakologie an der Universität zu Sofia einen Sammelband zu Ehren ihres emeritierten Mitglieds, Professor Boris Gerov (geb. 1903) aus. Da der Jubilant mit seinem Werk zur Epigraphik, Geschichte und Grammatik (besonders was die Sprache der Inschriften betrifft) beisteuerte, betreffen die 33 englisch, deutsch, russisch und bulgarisch geschriebenen Beiträge, meist von bekannten Autoren, eben diese Fachgebiete.

Den Sammelband eröffnet die Bewertung der wissenschaftlichen Tätigkeit des Jubilanten von V. Velkov und seine Bibliographie, die D. Botev bearbeitete (und die leider etwas vorzeitig mit dem Jubiläumsjahr 1983 endet). Nachher folgen Beiträge in alphabetischer Reihe. Epigraphische Probleme behandeln Studien von V. Beševliev (byzantinische und frühbyzantinische Epigraphik), M. Čičikova und V. Božilov (eine neue Inschrift mit der Karriere eines Senatoren aus Novae), W. Eck (ritterliche Amtsträger kommen häufig schon in der 2. Hälfte des 1. Jh. vor), J. Fitz (die Zollprokuratoren sind im Illyricum seit Commodus ducenarii), Zl. Gočeva (Legionärweihungen für den thrakischen Reiter), J. Kolendo (die legio I. Italica mußte schon vor August 66, d. h. vor der Abreise Neros aus Rom gegründet werden), S. Panciera (erläutert den Terminus procurator huius praetori in breiteren Zusammenhängen), S. Saprykin (Lex sacra aus Gorgippia), J. Šašel (Römisches Militär aus der Halbinsel Istrien), V. Velkov (Civitas Bessica Diniscorta in einer Inschrift aus Bardo). Versinschriften werden in zwei Beiträgen behandelt: R. Gandeva sucht in Ovidius' Epitaph Widerhall seiner Poesie, H. Krumrey findet wieder Widerhall der allgemeinen zeitgenössischen literarischen Schaffung im lateinischen Grabgedicht aus Patrai (hier lese Z. 3: nemo mea; Z. 9: quatinus explevi n [umerum quem Parcae — oder fata]). Z. Popova betrachtet das Epigramm über Pero und Mikon. Zwei Beiträge bieten eine Interpretation von Eigennamen (Beševliev: Vidin; L. Ognenova-Marinova: Mesembria). D. Draganov publiziert ein unbekanntes Goldmedaillon Julians II., A. Haralambieva ein Bronzplättchen aus dem Museum in Provadija mit dem Relief einer Göttin, das dem Typ der Göttin aus Razgrad ähnelt.

Die thrakische Sprache betreffen die Beiträge von I. von Bredov (—dokos, —tokos wäre nicht thrakisch) und von S. Janakieva (—dava, —daua und ihre Vebreitung). P. Dimitrov greift eine Frage der paläobalkanischen Problematik an, D. Bojadžiev analysiert im Beitrag Avibus, natibus, suis mit Takt die Frage, warum diese Formen in den Inschriften der Kaiserzeit keine ungehörige Assoziationen hervorriefen, I.